

**TILSHUNOSLIKDA GENDER LINGVISTIKASINING O'RNI: TIL VA
JINSIY IDENTIFIKATSIYA O'ZARO BOG'LIQLIGI**

Samarqand chet tillari

Sultonqulova Gulzodaxon Avazjon qizi

E-mail: Gulzodaavazjonovna@gmail.com

ANNOTATSIYA: *Ushbu maqola tilshunoslikda gender lingvistikasining markaziy o'rnini va tilning shaxsning jinsiy identifikatsiyasini shakllantirish, ifodalash hamda jamiyatda jinsiy rollarni mustahkamlashdagi muhim rolini atroflicha tahlil qiladi.*

Maqolada tilning gender stereotiplarini qanday yaratishi va mustahkamlashi, shuningdek, genderga oid diskriminatsiyani qanday aks ettirishi, reproduksiya qilishi va ba'zan bartaraf etishga yordam berishi ko'rib chiqiladi.. Tadqiqot tilning gender identifikatsiyasi uchun ramziy resurs sifatida xizmat qilishini va individual hamda jamoaviy gender o'zligini qurishda asosiy vosita ekanligini ta'kidlaydi.

Kalit so'zlar: *gender lingvistikasi, til, jinsiy identifikatsiya, nutq, gender stereotiplari, ijtimoiy rollar, neytral til.*

АННОТАЦИЯ: *В данной статье представлен всесторонний анализ центральной роли гендерной лингвистики в лингвистике и важной роли языка в формировании и выражении гендерной идентичности человека и укреплении гендерных ролей в обществе.*

В статье рассматривается, как язык создаёт и укрепляет гендерные стереотипы, а также как он отражает, воспроизводит, а иногда и способствует устранению гендерной дискриминации. В исследовании подчёркивается, что язык служит символическим ресурсом гендерной идентичности и является ключевым инструментом в формировании индивидуальных и коллективных гендерных идентичностей.

Ключевые слова: *гендерная лингвистика, язык, гендерная идентичность, речь, гендерные стереотипы, социальные роли, нейтральный язык.*

ANNOTATION: *This article provides a comprehensive analysis of the centrality of gender linguistics in linguistics and the important role of language in shaping and expressing an individual's gender identity and reinforcing gender roles in society.*

The article examines how language creates and reinforces gender stereotypes, as well as how it reflects, reproduces, and sometimes helps to eliminate gender discrimination. The study emphasizes that language serves as a symbolic resource for gender identity and is a key tool in the construction of individual and collective gender identities.

Keywords: *gender linguistics, language, gender identity, speech, gender stereotypes, social roles, neutral language.*

KIRISH

Til insoniyat jamiyatining asosiy unsurlaridan biri bo'lib, u nafaqat aloqa vositasi, balki madaniyat, ijtimoiy munosabatlar va shaxsiy identifikatsiyaning shakllanishida hal qiluvchi rol o'ynaydi. Tilshunoslikda nisbatan yangi, ammo jadal rivojlanayotgan sohalardan biri gender lingvistikasi hisoblanadi. Bu soha tilning jins (biologik) va gender (ijtimoiy-madaniy) o'rtasidagi o'zaro munosabatlarini o'rganadi¹.

An'anaviy tilshunoslik uzoq vaqt davomida tilni neytral tizim sifatida ko'rib kelgan bo'lsa, gender lingvistikasi tilning ijtimoiy tuzilmalar, jumladan, gender tizimi bilan chambarchas bog'liqligini ko'rsatib berdi. Bu soha tilning nafaqat genderga oid tushunchalarni ifodalashini, balki ularni shakllantirish, mustahkamlash va hatto o'zgartirishda faol ishtirok etishini ta'kidlaydi.

¹ Tannen, Deborah — *You Just Don't Understand: Women and Men in Conversation* — New York: William Morrow and Company, 2020, b. 15-200.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Gender lingvistikasi sohasida ko'plab tadqiqotlar o'tkazilgan bo'lib, ular til va gender o'rtasidagi bog'liqlikning turli jihatlarini yoritadi. Robin Lakoffning "Language and Woman's Place" (1975) asari ushbu sohaning asosiy poydevorlaridan biri bo'lib, u ayollar nutqining ba'zi xususiyatlarini ("hedges", "tag questions", "empty adjectives" kabi) zaiflik belgisi sifatida izohlagan. Biroq, keyinchalik Sally McConnell-Ginet, Deborah Tannen, Penelope Eckert va Zuni Ogawaning ishlari Lakoffning ba'zi xulosalarini shubha ostiga olib, genderga oid nutq farqlarini shaxsiy xususiyatlar emas, balki ijtimoiy kontekst va kuch munosabatlari bilan bog'liq ekanligini ta'kidladi. Masalan, Deborah Tannen o'zining "You Just Don't Understand: Women and Men in Conversation" (1990) kitobida erkak va ayol muloqotidagi farqlarni tushuntirish uchun "rapport talk" (ayollar) va "report talk" (erkaklar) tushunchalarini kiritgan. Bu farqlar madaniy o'zgaruvchanlikka ega bo'lishi va jamiyatda genderga bog'liq rollarning aksidir².

Metodologiya nuqtai nazaridan, gender lingvistikasi asosan ikki xil yondashuvni qo'llaydi: miqdoriy va sifat. Miqdoriy tadqiqotlar asosan nutqdagi ma'lum lingvistik xususiyatlarning (masalan, fe'llar, olmoshlar, sifatlar) genderga qarab chastotasini o'lchashga qaratilgan. Mazkur maqolada ham ushbu yondashuvlarning kombinatsiyasidan foydalanib, til va gender o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni ham nazariy, ham amaliy misollar orqali yoritishga harakat qilinadi³.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Til va jinsiy identifikatsiya o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik bir necha asosiy jihatlarida namoyon bo'ladi. Til nafaqat genderga oid tushunchalarni aks ettiradi, balki ularni faol ravishda shakllantiradi va mustahkamlaydi. Bu jarayon grammatik kategoriya, leksik tanlov va nutq strategiyalarida yaqqol ko'rinadi.

² Eckert, Penelope; McConnell-Ginet, Sally — *Language and Gender* — Cambridge: Cambridge University Press, 2023, b. 1-300.

³ Cameron, Deborah — *Feminism and Linguistic Theory* — 2nd ed. — London: Macmillan, 2022, b. 1-150.

1. Grammatik gender va jinsiy identifikatsiya: Ba'zi tillarda, masalan, nemis, fransuz yoki rus tillarida grammatik gender mavjud bo'lib, bu otlarning erkak, ayol yoki neytral jinsga mansubligini belgilaydi. Garchi grammatik gender biologik jins bilan to'g'ridan-to'g'ri bog'liq bo'lmasa-da, u tilni biluvchilarning genderga oid ongini shakllantirishda rol o'ynashi mumkin. Masalan, "quyosh" (erkak jinsida) va "oy" (ayol jinsida) so'zlari turli tillarda turlicha jinsga ega bo'lishi, ularga nisbatan turli xil assotsiatsiyalarni keltirib chiqarishi mumkin. O'zbek tilida grammatik gender yo'q, bu esa tilni gender neytralroq qilishi mumkin, ammo bu til gender stereotiplaridan xoli degani emas.

2. Leksik tanlov va gender stereotiplari: Til lug'at boyligi orqali gender stereotiplarini uzatadi. Masalan, ayollarga nisbatan ko'proq salbiy ma'nodagi ("g'iybatchi", "qo'rqqoq") yoki tashqi ko'rinishga urg'u beruvchi ("chiroyli", "nafis") sifatlar ishlatilishi mumkin, erkaklarga nisbatan esa kuch, yetakchilik va aqlga oid ("aqlli", "jasur", "rahbar") sifatlar ko'proq qo'llaniladi. Kasb nomlarida ham bu tendensiya kuzatiladi: "shifokor" yoki "muhandis" ko'pincha erkak kasbi sifatida tasavvur qilinadi, "hamshira" yoki "o'qituvchi" esa ayollarga xos deb hisoblanadi, garchi jamiyatda ikkala jins vakillari ham bu kasblarda faol bo'lsa-da.

Quyida til va jinsiy identifikatsiya o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni ko'rsatuvchi ikkita xayoliy jadval keltirilgan:

Jadval 1:

Turli genderga nisbatan qo'llaniladigan sifatlar chastotasi (xayoliy tadqiqot natijalari)

Sifat turi	Erkaklarga nisbatan ishlatilish chastotasi (%)	Ayollarga nisbatan ishlatilish chastotasi (%)	Izoh
Ijobiy sifatlar			

Sifat turi	Erkaklarga nisbatan ishlatilish chastotasi (%)	Ayollarga nisbatan ishlatilish chastotasi (%)	Izoh
Kuch va qat'iyat	75	25	"Kuchli", "jasur", "g'ayratli" kabi sifatlar erkaklarga ko'proq nisbat beriladi.
Aql va bilim	60	40	"Aqli", "bilimli", "zukko" kabi sifatlar ham erkaklarga nisbatan ko'proq ishlatiladi.
Tashqi ko'rinish	30	70	"Chiroyli", "nafis", "go'zal" kabi sifatlar ayollarga nisbatan ko'proq qo'llaniladi.
Empatiya va g'amxo'rlik	20	80	"Mehribon", "g'amxo'r", "hamdard" kabi sifatlar ayollarga ko'proq xos deb hisoblanadi.
Salbiy sifatlar			
Aggressivlik	70	30	"Tajovuzkor", "qaysar" kabi sifatlar erkaklarga ko'proq nisbat beriladi.
Emotsional zaiflik	25	75	"Hissiyotchan", "yig'loqi", "qo'rqq" kabi sifatlar ayollarga nisbatan ko'proq qo'llaniladi.

Izoh: Ushbu jadvaldagi ma'lumotlar xayoliy bo'lib, tilning gender stereotiplarini qanday aks ettirishiga oid umumiy tendensiyalarni ko'rsatadi. Haqiqiy tadqiqotlar turli madaniyatlar va tillarda farq qilishi mumkin.

Jadval 2:

Genderga oid nutqiy strategiyalar va ularning ijtimoiy funksiyalari
(xayoliy misollar)

Nutqiy strategiya	Erkaklar nutqida kuzatilishi	Ayollar nutqida kuzatilishi	Ijtimoiy funksiya
Dominantlik va hokimiyat			
Soʻzga boʻlgan talab	Yuqori	Past	Suhbatni boshqarish, fikrni ustun qoʻyish.
Uzilishlar	Tez-tez	Kamdan-kam	Suhbatdoshning gapini boʻlish, fikrni oʻziga qaratish.
Koʻrsatmalar berish	Yuqori	Past	Yoʻnaltirish, boshqarish, nazorat qilish.
Hamkorlik va munosabatlar			
Qoʻllab- quvvatlash	Past	Yuqori	Empatiyani bildirish, munosabatlarni mustahkamlash.
Savollar berish	Kamroq (maʼlumot olish)	Koʻproq (bogʻlanish)	Suhbatni davom ettirish, maʼlumot olish va bogʻlanish.
Oʻxshashliklar topish	Kamroq	Yuqori	Munosabatlarni oʻrnatish, umumiy til topish.
Yumshoq ifodalar ("hedges")	Kamroq	Yuqori	Fikrni yumshatish, qarama- qarshilikdan qochish, muloyimlikni saqlash.

Izoh: Ushbu jadval ham xayoliy boʻlib, genderga oid nutqiy strategiyalar boʻyicha keng tarqalgan kuzatishlarga asoslangan. Bu tendensiyalar shaxsning

ijtimoiy holati, madaniy kontekst va shaxsiy xususiyatlariga qarab o'zgarishi mumkin.

Bu jadvallar tilning gender stereotiplarini qanday mustahkamlashini va jinsiy identifikatsiyani qurishdagi rolini yaqqol ko'rsatadi. Til nafaqat borliqni aks ettiradi, balki uni shakllantiradi. Shu sababli, gender neytral tilga bo'lgan intilishlar tobora dolzarb bo'lib bormoqda, chunki bu til xilma-xillikni qabul qilish va tenglikni targ'ib qilishga yordam beradi.

XULOSA

Gender lingvistikasi tilshunoslikning muhim va dinamik sohasi bo'lib, til va jinsiy identifikatsiya o'rtasidagi murakkab va o'zaro bog'liq munosabatlarni o'rganadi. Ushbu maqola shuni ko'rsatdiki, til faqatgina aloqa vositasi emas, balki shaxsning gender o'zligini shakllantiruvchi, ifodalovchi va jamiyatda gender rollarini mustahkamlovchi asosiy omildir. Til orqali biz nafaqat o'zimizni anglaymiz, balki boshqalarning genderini ham qabul qilamiz va ular bilan o'zaro munosabatda bo'lamiz.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, tilning grammatik tuzilmalari, leksik tanlovi va nutq strategiyalari gender stereotiplarini va ijtimoiy rollarni aks ettiradi va ko'pincha ularni mustahkamlaydi. Erkaklar va ayollar nutqidagi farqlar ko'pincha biologik emas, balki ijtimoiy va madaniy kontekst, shuningdek, jamiyatdagi hokimiyat munosabatlari bilan bog'liq. Ayollar nutqi ko'pincha "zaif" yoki "hissiyotchan" deb qabul qilinishi mumkin bo'lgan xususiyatlar (masalan, yumshoq ifodalar, savollar) bilan bog'lansa, erkaklar nutqi ko'proq dominantlik, ma'lumot berish va muammolarni hal qilishga yo'naltirilgan bo'lishi mumkin. Biroq, bu farqlar universal emas va kontekstga qarab o'zgaradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Lakoff, Robin — *Language and Woman's Place* — New York: Harper & Row, 1975, b. 1-84.
2. Tannen, Deborah — *You Just Don't Understand: Women and Men in Conversation* — New York: William Morrow and Company, 2020, b. 15-200.

3. Eckert, Penelope; McConnell-Ginet, Sally — *Language and Gender* — Cambridge: Cambridge University Press, 2023, b. 1-300.
4. Cameron, Deborah — *Feminism and Linguistic Theory* — 2nd ed. — London: Macmillan, 2022, b. 1-150.
5. Coates, Jennifer — *Women, Men and Language: A Sociolinguistic Account of Gender Differences in Language* — 3rd ed. — Harlow: Pearson Education, 2004, b. 10-250.